

MONUMENTÁLNÍ PUBLIKACE
PŘEDSTAVUJE HISTORII SVĚTA
V NOVÝCH SOUVISLOSTECH

Dějiny se mnohdy ubíraly jinými cestami, než jsme si
dosud mysleli. Přelomové dílo britského autora sleduje
historii perspektivou „hedvábných cest“ – tras, které
objevily země i kontinenty a vytvářely globální svět dávno
před moderní dobou. Jaké zboží a myšlenky po nich mezi
Východem a Západem proudily? Čtivé podání dějin přináší
nečekané odpovědi a vysvětluje ekonomické i politické
souvvislosti, které měly vliv na podobu dnešního světa.

www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

CZ 699 Kč SK 28,49 €

PETER
FRANKOPAN

HEDVÁBNÉ
STEZKY

FRAP 1

20

PETER
FRANKOPAN

HEDVÁBNÉ STEZKY

NOVÁ HISTORIE
SVĚTA

VYŠEHRAĐ

MEZINÁRODNÍ BESTSELLER

OBSAH

	<i>Předmluva</i>	11
1	Vznik Hedvábné stezky	19
2	Cesta víry	41
3	Cesta na křesťanský východ	56
4	Cesta k revoluci	71
5	Cesta ke shodě	84
6	Cesta kožešin	103
7	Cesta otroků	116
8	Cesta do nebes	132
9	Cesta do pekel	151
10	Cesta smrti a destrukce	166
11	Cesta zlata	189
12	Cesta stříbra	204
13	Cesta do severní Evropy	224
14	Cesta k impériu	242
15	Cesta ke krizi	256
16	Cesta k válce	268
17	Cesta černého zlata	292
18	Cesta ke kompromisu	309
19	Cesta pšenice	323
20	Cesta ke genocidě	340
21	Cesta ke studené válce	359

Kn
po
z p
jící
glo
a é
zej
jim
He
živ
ste
um
při
jak
mi
tal
svě
sle
pe
ze
Fr
v r
ne

PŘEDMLUVA

22	Americká hedvábná stezka	376
23	Cesta soupeření supervelmocí	392
24	Cesta do katastrofy	409
25	Cesta k tragédii	435
	Závěr: Nová hedvábná stezka	453
	<i>Poděkování</i>	467
	<i>Poznámky</i>	470
	<i>Rejstřík</i>	573

Když jsem byl malý, jednou z mých nejcennějších věcí byla velká mapa světa. Byla připíchnutá na stěnu vedle mé postele a já jsem ni zíral každý večer před usnutím. Netrvalo dlouho a zapamatoval jsem si jména a polohu všech zemí, všímal si jejich hlavních měst, stejně jako oceánů, moří i řek, které do nich ústily. Znal jsem jména velkých horských hřebenů a pouští, psaných spěšnou kurzívou a chvějících se dobrodružstvím a nebezpečím.

Když jsem dorůstal, začal mi vadit permanentně úzký geografický záběr mých školních tříd, jejichž výuka se zaměřovala výhradně na západní Evropu a Spojené státy americké, pomíjejíc většinu ostatního světa. Učili nás o Římanech v Británii, o normanském vpádu z roku 1066, o Jindřichu VIII. a Tudorovcích, o americké válce za nezávislost, viktoriánské industrializaci, o bitvě na Sommě, o vzestupu a pádu nacistického Německa. Hleděl jsem na svou mapu a viděl obrovské části světa, které se přecházely mlčením.

K mým čtrnáctým narozeninám mi rodiče dali knihu antropologa Erika Wolfa, která ve mně zažehla jiskru. Obecně přijímaná a pohodlná historie světa, psal Wolf, je ta, v níž „staří Řekové zplodili Řím, Řím zplodil křesťanskou Evropu, křesťanská Evropa zplodila renesanci, renesance osvícenství, osvícenství politickou demokracii a průmyslovou revoluci. Průmysl zkřížený s demokracií zase zplodil Spojené státy, které ztělesňují právo na život, svobodu a hledání štěstí.“¹ Okamžitě jsem poznal, že to je přesně ten příběh, který nám vyprávěli: mantra politického, kulturního a morálního triumfu Západu. Ale tato verze byla vadná; existovaly alternativní možnosti pohledu na dějiny – takové, které se nedívaly pouze z perspektivy vítězů nejnovější historie.

Byl jsem fascinován. Náhle bylo zřejmé, že oblasti, o nichž jsme se neučili, se v průběhu dějin ztratily, protože je zadusil stále opakovaný příběh vzestupu Evropy. Poprosil jsem otce, aby mi ukázal Herefordskou mapu světa, v jejímž prostorovém i významovém středu leží Jeruzalém, zatímco Anglie a další západní země jsou jako bezvýznamné umístěny při okraji. Ohromilo mě,

když jsem četl o arabských zeměpiscích, jejichž díla provázely mapy, které vypadaly, že jsou vzhůru nohama a kladly do středu Kaspické moře. Stejně jsem byl ohromen, když jsem se dozvěděl o důležité středověké turecké mapě v Istanbulu, v jejímž srdci se nacházelo město Balasagun, o němž jsem nikdy neslyšel, které se neobjevovalo na mapách a jehož samotná lokalizace byla až donedávna nejistá. A přece bylo kdysi považováno za střed světa.²

Chtěl jsem vědět víc o Rusku a Střední Asii, o Persii a Mezopotámii. Chtěl jsem pochopit původ křesťanství z asijské perspektivy. Pochopit, jak se křížové výpravy jevily lidem, žijícím ve velkých městech středověku – např. Konstantinopoli, Jeruzalémě, Bagdádu a Káhiře. Chtěl jsem se poučit o velkých východních říších, o Mongolech a jejich výbojích. A pochopit, jak vypadaly obě světové války ne při pohledu z Flander či východní fronty, ale z Afghánistánu a Indie.

Bylo pro mne tudíž mimořádným štěstím, že jsem mohl studovat ruštinu ve škole, kde nás učil Dick Haddon, skvělý muž, jenž sloužil u námořní zpravodajské služby a byl přesvědčen, že cesta k pochopení ruského jazyka a duše vede přes jiskřivou ruskou literaturu a lidovou hudbu. A ještě větší štěstí jsem měl, když Haddon nabídl zájemcům lekce arabštiny a arabské historie; půltucet z nás uvedl do světa islámské kultury a historie a ponořil se s námi do nádhery klasické arabštiny. Tyto jazyky mi pomohly odemknout svět, jenž čekal na to, aby byl objeven, respektive – jak jsem si záhy uvědomil – aby byl znovuobjeven námi, lidmi ze Západu.

Dnes se mnoho energie věnuje odhadům pravděpodobného dopadu rychlého ekonomického růstu v Číně, kde se v příštím desetiletí předpokládá zčtyřnásobení poptávky po luxusním zboží, anebo úvahám o společenských proměnách v Indii, kde má více lidí přístup k mobilnímu telefonu než ke splachovacímu záchodu.³ Ale ani jedno není nejlepším východiskem pro posuzování minulosti a přítomnosti světa. Ve skutečnosti se na ose, kolem níž se otáčí svět, po tisíciletí nacházel region mezi východem a západem, spojující Evropu s Tichým oceánem.

Středový bod na spojnici východu a západu, běžící zhruba od východního pobřeží Středozemního moře a Černého moře k Himálaji, se může zdát jako nepřilíživě slibné východisko pro hodnocení světa. Je to oblast, kde se nyní nacházejí země vyvolávající dojem exotiky a periferie, jako je Kazachstán a Uzbekistán, Kyrgyzstán a Turkmenistán, Tádžikistán a kavkazské státy. Jedná se o region, který si spojujeme s nestabilními násilnickými režimy, jež

ohrožují mezinárodní bezpečnost – Afghánistán, Írán, Irák a Sýrie – nebo jež jsou v lepším případě na štíru s demokracií, jako Rusko a Ázerbájdžán. Povšechně se jedná o oblast, jež je domovem řady zkrachovalých nebo krachujících států, vedených diktátory, kteří získávají v národních volbách nepravděpodobně velké většiny hlasů a jejichž rodiny a přátelé mají kontrolu nad bujícími obchodními zájmy, vlastní obrovské majetky a disponují politickou mocí. Jsou to místa s chabou bilancí v oblasti lidských práv, kde je omezená svoboda vyjadřování v otázkách víry, svědomí a sexuality a kde kontrola médií určuje, co se smí a nesmí objevit v tisku.⁴

Jakkoli se nám tyto země mohou zdát divoké, nejsou to žádná slepá ramena, žádné podivné pustiny. Most mezi východem a západem je ve skutečnosti vlastní křížovatkou civilizace. Tyto země nejsou v žádném případě na okraji světového dění, naopak. Leží v jeho samotném středu, a to od počátku historie. Právě zde se zrodila civilizace a zde, jak se mnozí domnívají, se zrodilo lidstvo – tam, kde „Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu“ a „dal vyrůst ze země všemu stromoví žádoucímu na pohled, s plody dobrými k jídlu“. Na místě, které je často kladeno do bohatých krajů mezi Tigridem a Eufratem.⁵

Bylo to na tomto mostě mezi východem a západem, kde před téměř 5000 lety vznikly velké metropole, kde se v údolí Indu nacházela města Harappa a Mohendžodaro, zázraky starověkého světa s populací čítající desítky tisíc obyvatel a ulicemi propojenými sofistikovaným kanalizačním systémem, jemuž nemohla Evropa po tisíce let konkurovat.⁶ Svou velikostí a architektonickou nápaditostí vynikala další velká civilizační centra, jako Babylón, Ninive, Uruk a Akkad v Mezopotámii. Ostatně již před více než dvěma tisíci lety poznamenal jeden čínský zeměpisec, že obyvatelé Baktrie, země ležící na řece Oxus v nynějším severním Afghánistánu, byli proslulí obchodníci a vyjednaváci. Na trhu v jejich hlavním městě se prodávalo a nakupovalo velké množství rozličných produktů, dovážených zblízka i zdáli.⁷

Je to oblast, kde se rozvinula největší světová náboženství, kde spolu zápolily judaismus, křesťanství, islám, buddhismus a hinduismus. Byl to tavící kotol, kde soutěžily jazykové skupiny a kde se mluvilo indoevropskými, semitskými a sino-tibetskými jazyky, stejně jako altajskými, turkotatarskými a kavkazskými. Právě zde mohutněla a zanikala velká impéria, zde se odehrávaly střety mezi kulturami a říšemi, jejichž důsledky pocítovali lidé žijící tisíce mil daleko. Zaujmout pozorovací stanoviště na tomto místě znamená otevřít si nové cesty k hodnocení minulosti a ukázat svět, jenž byl hluboce propojen, kde události na jednom kontinentě působily na kontinenty další. Svět, v němž dění na středoasijských stepích ovlivnilo severní Afriku, kde události v Bagdádu

rezovaly ve Skandinávii, kde objevy v Amerikách měnily ceny zboží v Číně a způsobovaly prudký růst poptávky na koňském trhu v severní Indii.

Tyto otřesy se šířily po síti, rozbíhající se do všech směrů. Postupovaly po cestách, kudy putovali poutníci a válečníci, nomádi a obchodníci a v jejichž okolí se nakupovalo a prodávalo zboží a výrobky a kde se směňovaly, přizpůsobovaly a vybrušovaly myšlenky. Přinášely nejen prosperitu, ale také smrt a násilí, nemoci a katastrofy. Koncem 19. století pojmenoval význačný německý geolog Ferdinand von Richthofen (strýc „Rudého barona“, leteckého esa z první světové války) tuto bující síť pojmem, který se dodnes používá: „Seidenstraßen“ – hedvábné stezky.⁸

Tyto cesty plní funkci centrální nervové soustavy světa, spojující národy a místa, ale protože leží pod kůží, jsou pouhým okem neviditelné. Tak jako anatomie vysvětluje, jak funguje tělo, pochopením těchto vazeb se dobereme toho, jak funguje svět. A přece navzdory svému významu byla tato část světa historií hlavního proudu zapomenuta. Částečně kvůli tomu, co bylo nazváno „orientalismem“ – teorií, jež se vyznačuje převážně negativním pojetím Východu jako nerozvinuté a ve srovnání se Západem podřadné oblasti, jež nestojí za vážné studium.⁹ Ale také proto, že výklad minulosti se stal tak dominantním a dokonale uspořádaným, že v něm nezbylo místo pro region, jenž byl z hlediska vzestupu Evropy a západní společnosti dlouho chápán jako periferie.

Dnes se Džalálábád a Herát v Afghánistánu, Fallúdža a Mosul v Iráku nebo Homs a Aleppo v Sýrii zdají být synonymem pro náboženský fundamentalismus a sektářské násilí. Minulost byla odplavena přítomností; pryč jsou dny, kdy jméno Kábul evokovalo obrazy zahrad, vysázených a ošetřovaných velikým Báburem, zakladatelem Mughalské říše v Indii. V Bagh-i-Wafa („zahradě věrnosti“) se nacházelo jezírko, obklopené pomerančovými, granátovými a jetelovým trávníkem, na které byl Bábur obzvláště hrdý: „Toto je nejlepší část zahrady, na kterou je nejkrásnější pohled, když se pomeranče vybarvují. Opravdu je tato zahrada nádherně umístěná!“¹⁰

Stejným způsobem potlačily moderní dojmy z Íránu slávu jeho starších dějin, kdy byl perský předchůdce Íránu zosobněním dobrého vkusu ve všem – od ovoce servírovaného k večeři, přes úžasné portrétní miniatury jeho legendárních umělců až po papír, na který psali učenci. Překrásně rozvržená práce, kterou napsal Simi Nišápúrí, knihovník z Mašhadu ve východním Íránu kolem roku 1400, zaznamenává pečlivě a dopodrobna rady jistého milovníka knih, jenž sdílel jeho vášeň. Kdokoli přemýšlí o psaní, radí dotyčný slavnostně, by si měl nechat poradit, že nejlepší papír pro kaligrafii se vyrábí v Damašku,

Bagdádu a Samarkandu. Papír odjinud „je všeobecně hrubý, mívá skvrny a je nestálý“. Měj na mysli, varuje, že než se papíru svěří inkoust, vyplatí se jej zlehka obarvit, „protože bílá barva nesvědčí očím a všechny mistrovské kaligrafické ukázky, které jsme viděli, používaly obarvený papír“.¹¹

Místa, jejichž jména byla skoro všechna zapomenuta, kdysi dominovala, jako např. Merv, jež jeden geograf z 10. století popsal jako „nádherné, jemné, elegantní, skvělé, rozlehlé a příjemné město“ a „matku světa“. Rej, ležící nedaleko moderního Teheránu, považoval jiný pozorovatel přibližně v téže době za tak slavné město, že bylo pokládáno za „nevěstu země“ a „nejkrásnější výtvar“ světa.¹² Tato města, tvořící páteř Asie, se podobala šňůře perel propojující Pacifik se Středomořím.

Městská centra si navzájem konkurovala, přičemž rivalita vládců a elit dávala podnět ke vzniku ještě ambicióznějších a spektakulárnějších pomníků architektury. Knihovny, kultická místa, kostely a observatoře ohromných rozměrů a kulturního vlivu vyznačovaly region spojující Konstantinopol s Damaškem, Isfahánem, Samarkandem, Kábulem a Kašgarem. Tato města se stala domovem brilantních učenců, kteří posouvali hranice svých vědeckých oborů. Dnes jsou známá jména pouze hrstky z nich – mužů jako Ibn Síná, či spíše Avicenna, al-Bírúní a al-Chvárizmí, gigantů na poli astronomie a medicíny. Bylo jich ale mnohem více. Po staletí před začátkem raného novověku se nejskvělejší intelektuální centra světa, Oxfordy a Cambridge, Harvardy a Yale, nacházely nikoli v Evropě či na Západě, ale v Bagdádu a Balchu (Baktrii), Buchaře a Samarkandu.

Existuje plauzibilní vysvětlení, proč se kultury, města a národy, žijící podél hedvábných stezek, vyvíjely a dařilo se jim: protože spolu obchodovaly a vyměňovaly si myšlenky, učily se a vypůjčovaly si jeden od druhého, čímž stimulovaly další pokrok ve filozofii, vědách, jazyce a náboženství. Pokrok byl základem, jak velmi dobře věděl jeden z vládců království Čao v severovýchodní Číně, v okrajové části Asie, před více než 2000 lety. „Talent k tomu, jak kráčet po cestách věřejška“, prohlásil král Wu-ling v roce 307 př. n. l., „nepostačuje ke zlepšení dnešního světa.“¹³ Vůdci v minulosti chápali, jak důležité je kráčet s dobou.

V raném novověku však došlo k přesunu role průkopníka pokroku, a to v důsledku dvou velkých námořních expedic, které se uskutečnily na konci 15. století. V devadesátých letech byly v průběhu šesti let položeny základy velkého přeryvu v rytmu dlouhodobě stabilizovaného systému směny. Nejprve Kryštof Kolumbus překročil Atlantik, čímž vytyčil cestu ke dvěma velkým kontinentům, které dosud postrádaly vazbu na Evropu a ostatní svět. A jen

o několik málo let později Vasco da Gama úspěšně obeplul na cestě do Indie jižní výběžek Afriky, a tak otevřel nové mořské trasy. Tyto objevy změnilly vzorec interakcí a obchodu a přivodily pozoruhodnou změnu, pokud jde o gravitační centrum světové ekonomiky a politiky. Západní Evropa, dosud odlehle a zaostávající místo, se náhle proměnila v páteř rychle rostoucího komunikačního, dopravního a obchodního systému. Jedním rázem se stala spojnicí mezi východem a západem.

Vzestup Evropy odstartoval ostrý mocenský zápas, jehož polem se stal také výklad minulosti. Jak se spolu konkurenti vyrovnávali, historie se přetvářela tak, aby zdůrazňovala události, témata a ideje, o něž se vedl boj tak jako o zdroje a ovládnání mořských tras. Busty vůdčích politiků a generálů byly doplněny tógami, aby vypadali jako hrdinové římských dějin. Ve velkém klasičtém stylu se stavěly nové budovy, jež si přisvojovaly slávu starověkého světa jako svého přímého předchůdce. Historie byla překrucována a manipulována tak, aby vznikl trvalý příběh, v němž bude vzestup západu nejen přirozený a nevyhnutelný, ale také navazující na to, co se odehrávalo předtím.

Mnoho příběhů mě přivedlo na myšlenku hledět na minulost světa jiným způsobem. Zvláště jeden z nich je nutno vyzvednout. V řecké mytologii se vypráví, že Zeus, otec bohů, vypustil na obou koncích země orly a nařídil jim, aby si letěli vsčříc. Na místo, kde se setkali, byl umístěn svatý kámen, *omfalos* – pupek světa, jenž měl umožňovat rozpravu s božstvy. Později jsem se dozvěděl, že koncept tohoto kamene odedávna fascinoval filozofy a psychoanalytiky.¹⁴

Vzpomínám si, jak jsem zíral na svou mapu, když jsem poprvé uslyšel tuto historiku, a přemýšlel, kde se orli mohli setkat. Představoval jsem si, že vylétli ze západního pobřeží Atlantského oceánu a z čínského pobřeží Tichého oceánu a zamířili směrem na pevninu. Přesné postavení se měnilo v závislosti na tom, kam jsem položil prsty, aby začaly měřit stejnou vzdálenost mezi východem a západem. Ale vždy jsem skončil někde mezi Černým mořem a Himálajem. V noci jsem se budíval, přemýšleje o mapě na stěně u své postele, Diových orlech a historii oblasti, o níž se nemluvílo v knihách, které jsem četl – a jež ani neměla jméno.

Donedávna Evropané dělili Asii do tří širokých pásem – Blízký, Střední a Dálný východ. Ale kdykoli jsem v době svého dospívání slyšel nebo četl o dnešních problémech, zdálo se, že význam i umístění druhé uvedené oblasti – Středního východu – se posouvá a zahrnuje Izrael, Palestinu a okolní regiony včetně – někdy – Perského zálivu. A nemohl jsem pochopit, proč mně neustále vykládali o důležitosti Středomoří jako kolébky civilizace, když se zdálo zjevné, že na tomto místě se přece civilizace nezrodila. Skutečným

tavicím tyglíkem, „Středomořím“ v jeho doslovném významu, nebylo moře, oddělující Evropu a severní Afriku, ale srdce Asie.

Chtěl bych povzbudit další, aby se zabývali národy a místy, které byly generacemi učenců ignorovány, a nastolovali nové otázky a otvírali nová pole výzkumu. Doufám, že podnítím kladení nových otázek o minulosti a přezkoumávání a zpochybňování zažitých pravd. A především doufám, že čtenáři naleznou v této knize inspiraci k jinému pohledu na dějiny.

*Worcester College, Oxford
duben 2015*

Navzdory hrozbám, které měly přimět Írán vrátit se k jednacímu stolu, se zdá, že Spojené státy podnikaly zákulisní akce, aby dosáhly jinou cestou svých cílů. Pokud jde o virus Stuxnet, který napadl centrifugy v nukleárním zařízení Natanz v Íránu a poté další reaktory v celé zemi, přichází v úvahu více původců. Ale mnohé nasvědčuje tomu, že vysoce sofistikované a agresivní kybernetické strategie, napadající jaderný program, mohou být spojovány se Spojenými státy, respektive přímo s Bílým domem.⁸¹ Zdá se, že kybernetický terorismus je přijatelný, pokud je používán západními zpravodajskými službami. Tak jako hrozba silou proti Íránu, představuje ochrana světového řádu, korespondujícího se západními zájmy, jednoduše novou kapitolu ve snaze udržet si postavení v prostoru starověké křižovatky civilizací. V sázce je příliš mnoho, než aby bylo možno postupovat jinak.

ZÁVĚR

Nová hedvábná stezka

V mnoha ohledech znamená konec 20. a počátek 21. století cosi jako katastrofu pro Spojené státy a Evropu, které rozehrály svůj k nezdaru odsouzený zápas za udržení pozic v důležitých oblastech, propojujících východ se západem. Na událostech z posledních dekad nejvíce překvapuje na straně Západu nedostatek perspektivy týkající se historie světa, ale i komplexnějšího obrazu, šířeji založených témat a celistvějšího přehledu o dění na východě. V myslích stratégů, politiků, diplomatů a generálů se problémy Afghánistánu, Íránu a Iráku jeví jako oddělené, zvláštní a navzájem jen volně propojené.

A přece ustoupit o krok zpět znamená získat cennou perspektivu, jakož i pozoruhodný vhled, který nám umožní pohlédnout na celou tuto rozsáhlou oblast, jež se nachází v chaotickém přerodu. V Turecku zuří boj o duši země, v níž jsou umlčováni poskytovatelé internetu a provozovatelé sociálních médií z rozmaru vlády, rozdělené v otázce, kde leží budoucnost Turecka. Toto dilema se opakuje na Ukrajině, rozpolcené vedví rozdílnými národními vizemi. Také Sýrie prochází traumatickou zkušeností hluboké změny, přičemž spolu válčí síly konzervatismu a liberalismu za cenu obrovských škod v zemi. Přechnodné období nastalo rovněž na Kavkaze, kde identity a nacionalismy nabývají různých faset, nejzřetelněji v Čečensku a Gruzii. Pak je tu ještě vzdálenější východ, kde „tulipánová revoluce“ v Kyrgyzstánu v roce 2005 byla předechnou k dlouhému období nestability. V západočínském Sin-tiangu zvedá hlavu ujugurské obyvatelstvo, chovající se stále nepřátelštěji vůči čínským úřadům. Teroristické útoky se zde staly takovou hrozbou, že úřady oznámily, že nošení plnovousu bude považováno za projev podezřelého chování. Spustily také program známý jako Projekt krása, aby odvrátily ženy od nošení závoje.

Ale ve hře je mnohem víc než jen zbabrané intervence Západu v Iráku a Afghánistánu a nátlak na Ukrajině, Íránu a jinde. Od východu k západu jsou na vzestupu hedvábné cesty. Je snadné propadnout pocitům zmatku a rozkladu při pohledu na vykojení a násilí v islámském světě, na náboženský

fundamentalismus, boje mezi Ruskem a jeho sousedy nebo na čínský boj proti extremismu v západních provinciích země. Jsme nicméně svědky porodních bolestí oblasti, jež kdysi intelektuálně, kulturně a ekonomicky dominovala a nyní prochází obrozením. Vidíme znamení posunu gravitačního centra světa tam, kde se nacházelo po tisíciletí.

Důvody, proč se tak děje, jsou nasnadě. Nejdůležitější jsou samozřejmě přírodní zdroje tohoto regionu. Ovládnout těžbu nerostných surovin v Persii, Mezopotámii a Perském zálivu bylo prioritou v první světové válce a pokusy zajistit si tuto největší výhru v historii od té doby určují postoje západního světa k této oblasti. Dnes je ve hře dokonce ještě více než v době, kdy začal vycházet najevo rozsah objevů Knoxe D'Arcyho: jen pod Kaspickým mořem se nacházejí ložiska ropy dvakrát větší než ve Spojených státech.¹ V Kurdistánu byly nedávno objeveny zásoby ropy v oblasti Taq Taq, jejíž produkce vzrostla od roku 2007 z 2000 na 250 000 barelů denně v ceně stovek milionů dolarů za měsíc. Od Kurdistánu po obrovský rezervoár v Karačaganaku na hranicích mezi Kazachstánem a Ruskem, jenž obsahuje odhadem 42 bilionů kubických stop zemního plynu, jakož i zkapalněného zemního plynu a ropy, sténají země této oblasti pod svými přírodními zdroji.

Pak je tu donbaská pánev, táhnoucí se po ukrajinské východní hranici s Ruskem, která byla dlouhou dobu známá svými uhelnými zásobami, jejichž těžitelné množství se odhaduje na 10 miliard tun. I její význam roste s ohledem na další minerální bohatství. Současná zjištění americké geologické služby předpokládají přítomností 1,4 miliardy barelů ropy a 2,4 bilionu kubických stop zemního plynu, stejně jako značná množství zkapalněného zemního plynu.² Mimoto existují obrovské zásoby přírodního plynu v Turkmenistánu, odhadované na 700 bilionů kubických stop. Tím se Turkmenistán stává zemí se čtvrtými největšími zásobami zemního plynu na světě. A pak tu jsou doly v Uzbekistánu a Kyrgyzstánu, které tvoří část pohoří Ťan-šan, jejichž zásoby zlata jsou po jihoafrické pánvi Witwatersrand největší na světě. V Kazachstánu se vyskytuje beryl, dysprosium a další vzácné horniny, které nacházejí hojně využití ve výrobě mobilních telefonů, notebooků a znovunabíjecích baterií. Tato země má ale také zásoby uranu a plutonia, které jsou zásadní pro nukleární energii – a jaderné hlavice.

Dokonce i zdejší půda sama o sobě je bohatá a hodnotná. Kdysi byli vysoce ceněnou komoditou Střední Asie koně, po nichž toužily císařské dvory v Číně a trhy v Dillí a jejichž slávu znali kronikáři v Kyjevě, Konstantinopoli i Pekingu. Dnes jsou velké části stepních pastvin přeměněny na úžasně úrodná pole jižního Ruska a Ukrajiny. Obchodní značka „černozem“ je ve skutečnosti tak

úrodná a vyhledávaná, že jistá nevládní organizace zjistila, že jen na Ukrajině se ročně vykope a prodá půdy za skoro jednu miliardu dolarů.³

Dopad nestability, nepokojů a války v této oblasti se nepromítá pouze do cen benzínu u čerpacích stanic po celém světě, ale ovlivňuje také ceny technologií, které používáme, a dokonce i cenu chleba, který jíme. Např. v létě 2010 zavinilo nepříznivé počasí špatnou úrodu v Rusku, která zdaleka nepokryla ani domácí poptávku. Jakmile bylo jasné, kolik asi obilí bude chybět, vydaly úřady okamžitý zákaz jeho vývozu, účinný po uplynutí desetidenní varovné lhůty. Účinek se projevil okamžitě: během pouhých dvou dní vzrostly světové ceny obilnin o 15 %.⁴ Podobné důsledky měly zmatky na Ukrajině na počátku roku 2014, které vyhnaly ceny pšenice prudce vzhůru s ohledem na obavy o zemědělskou výrobu v zemi, jež je třetím největším světovým exportérem pšenice.

Produkce ostatních plodin v této části světa se řídí podobnými principy. Střední Asie kdysi proslula Báburovými oranžovníky a později tulipány, jež se v hlavních městech západní Evropy v 17. století cenily tak vysoko, že se v Amsterdamu měnily domy při městských kanálech za jedinou cibulku. Dnes to je mák, o který se všude bojuje. Jeho produkce, především v Afghánistánu, je základem světové konzumace heroinu a určuje jeho ceny. Ovlivňuje tudíž také náklady, které jsou vynakládány na léčbu drogové závislosti a následné rehabilitace, jakož i náklady na policejní boj s organizovaným zločinem.⁵

Východ je oblast, která se může v očích Západu jevit jako podivná, nesrozumitelná, ba dokonce bizarní. V Turkmenistánu vztyčili v roce 1998 obří zlatou sochu prezidenta, která natáčí obličej po směru slunce. O čtyři roky později byly přejmenovány měsíce, přičemž duben („Aprél“) se nyní jmenuje „Gurbansoltan“ po vůdcově matce. V sousedním Kazachstánu byl v roce 2011 prezident Nursultan Nazarbajev znovu zvolen se ziskem impozantních 96 % hlasů, přičemž na veřejnost pronikly diplomatické depeše se zprávami, že popové hvězdy jako Elton John nebo Nelly Furtado uspořádaly pro prezidentovu rodinu soukromé koncerty, protože dostaly takové nabídky, jež se neodmítají.⁶ V Tádžikistánu, který krátce držel rekord země s nejvyšším vlajkovým stožárem na světě, se nyní pozornost stočila k vybudování největšího divadla ve Střední Asii, jež bude stát vedle největší knihovny v oblasti, největšího muzea a nejprostornější čajovny.⁷

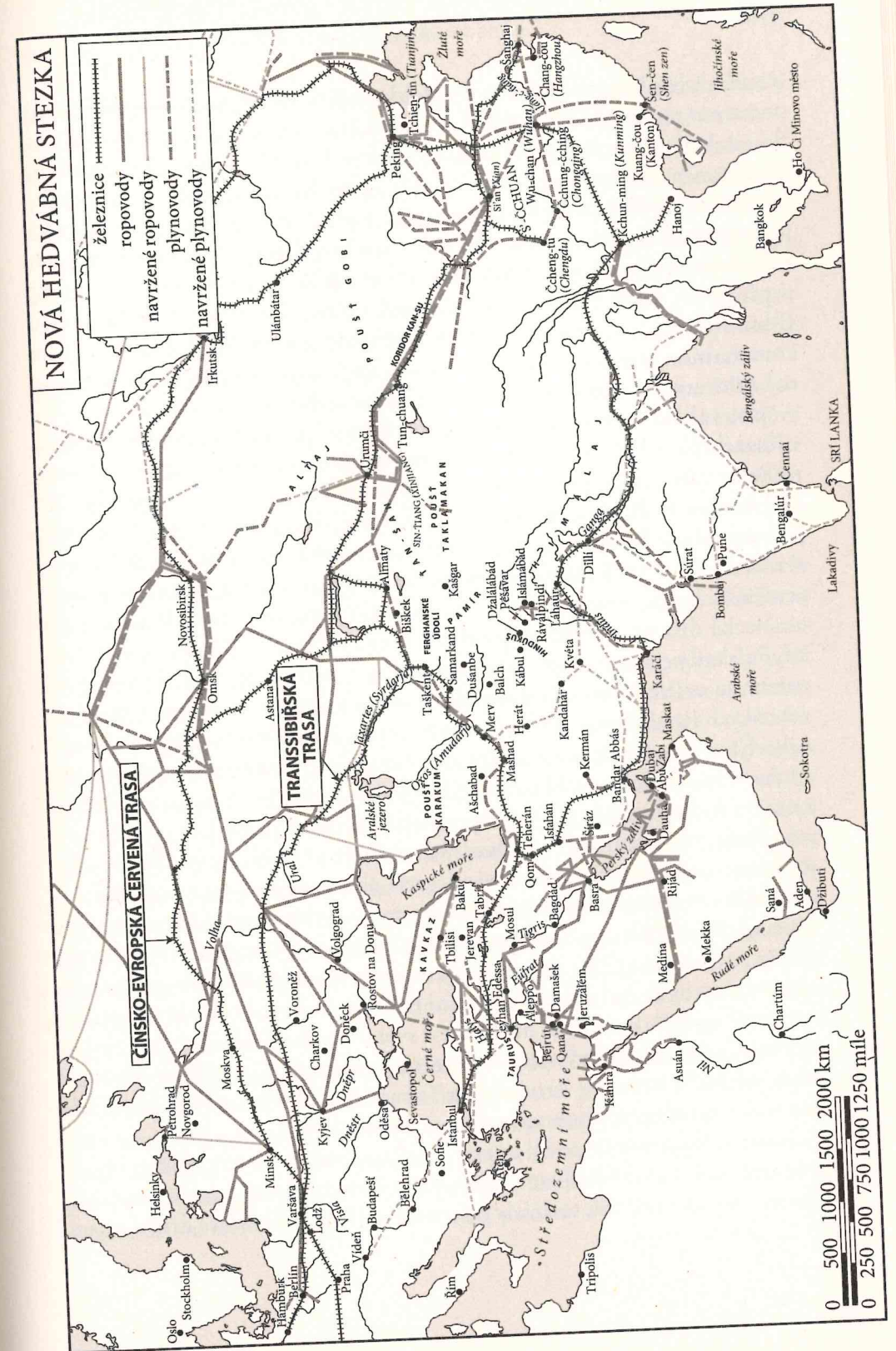
Při západním pobřeží Kaspického moře leží Ázerbájdžán, jehož prezident Alijev (jeho rodinu američtí diplomaté přirovnali ke „Corleonům z časů Kmotrovy slávy“) se musel spokojit v posledních volbách s pouze o něco méně přesvědčivými 86 % hlasů. Vládčův syn údajně vlastní portfolio vil

a apartmánů v Dubaji v ceně 45 milionů dolarů, což by si Azer s průměrným příjmem vydělal za 10 000 let – slušný výkon na jedenáctiletého chlapce.⁸ Na jihu leží Írán, jehož někdejší prezident na sebe upozornil popíráním holocaustu a obviňováním „západních mocností a despotů“, že vyvinuly HIV, „aby mohly prodávat své léky a lékařské přístroje chudým zemím“.⁹

Jedná se o oblast, kterou Západ považuje za zaostalou, despotickou a násilnickou. Ministryně zahraničních věcí Hillary Clintonová prohlásila v roce 2011, že střed Asie „rozbíjejí a rozdělují spory“ a že je to místo, kde obchod a spolupráci zadusily „byrokratické překážky a další zábrany pro volný oběh zboží a lidí“. Jediná cesta k „lepší budoucnosti pro národy, které zde žijí“, spočívá podle jejího mínění ve vytvoření trvalé stability a bezpečnosti. Jedině tak bude možno „přilákat více soukromých investic“, které – alespoň dle jejího mínění – jsou nezbytné pro sociální a ekonomický rozvoj.¹⁰

Navzdory své zjevné „jinakosti“ měly však tyto země v historii světa vždy tím či oním způsobem zásadní význam. Spojovaly východ a západ a sloužily jako tavicí tyglík, v němž se potýkaly myšlenky, zvyky a jazyky od starověku po dnešek. Dnes jsou hedvábné cesty opět na vzestupu, ač to mnozí nevidí a přehlížejí. Ekonomové budou teprve muset zaměřit pozornost na bohatství, které leží na zemi a pod ní, pod vodami anebo je ukryto v horách pásu, spojujícího Černé moře, Malou Asii a Levantu s Himálajem. Místo toho se zatím soustřeďují na země bez historických vazeb, jen povrchně spojené podobnými ekonomickými daty, jako je BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika), nyní často módně nahrazované skupinou MIST (Malajsie, Indonésie, Jižní Korea a Turecko).¹¹ Ve skutečnosti je to skutečné Středomoří, „střed světa“, na které bychom se měli zaměřit. Není to žádný divoký východ, není to svět, jenž čeká na své objevení, nýbrž region a systém vazeb, který se znovu vynořuje před našima očima.

Zdejší města procházejí bouřlivým rozvojem. Zdejší země, disponující obrovskými finančními prostředky k realizaci svých snů, budují nová letiště, turistické resorty, luxusní hotely a výjimečné budovy. Ašchabad v Turkmenistánu má nový prezidentský palác a krytou arénu pro zimní sporty, postavenou za stovky milionů dolarů. Na turistickou oblast Avaza na východním pobřeží Kaspického moře byly již podle střízlivých odhadů vyplýtvány více než dvě miliardy dolarů. Moderní terminál mezinárodního letiště Hejdara Alijeva v Baku se chlubí obřími dřevěnými kokony a konkávními skleněnými zdmi. Když cestovatel přijíždí do ropou přetékajícího Ázerbájdžánu, nepochybuje

o ambicích a bohatství země, jak dokládá Křišťálová hala – koncertní sál, postavený pro soutěž Eurovize 2012. S rozkvětem Baku má nyní cizí cestovatel dostatek možností k ubytování; může si vybrat mezi Hiltonem, Kempinskim, Radissonem, Ramadou, Sheratonem a Hyatt Regency, jakož i celou řadou levnějších hotýlků. A to je pouze začátek. Jen v roce 2011 se počet hotelových pokojů ve městě zdvojnásobil s výhledem, že během příštích čtyř let dojde k dalšímu zdvojnásobení.¹² Nebo si vezmeme Erbil, známý dosud hlavně díky ropě, jinak hlavní město iráckého Kurdistánu. Hodnocení nového hotelu Erbin Rotana jsou vyšší než u hotelů ve většině evropských hlavních měst i mnoha měst amerických, přičemž cena pokoje začíná na 290 dolarech za noc, což zahrnuje snídaní a využití lázni (ale ne wi-fi).¹³

Jsou zakládány nové velké metropole včetně hlavních měst jako je Astana v Kazachstánu, jež vyrostla z prachu za necelých dvacet let. Nyní zde sídlí úžasný Palác míru a usmíření, navržený Normanem Fosterem, jakož i Bajterek, 115 metrů vysoká věž ve tvaru stromu, v němž je uloženo zlaté vejce. Návštěvníci jsou pobízeni, aby vložili ruku do obtisku, vytvořeného prezidentem Kazachstánu, a něco si přáli. Nezkušenému návštěvníkovi se to může zdát jako nová země nikoho, jejíž miliardáři se vynořují odnikud, aby kupovali nejskvělejší umělecká díla na aukcích v Londýně, New Yorku a Paříži. A jsou šťastní, když získají nejlepší nemovitosti na světě za ceny, kterým stálí obyvatelé ani nemohou uvěřit. Na londýnském trhu s nemovitostmi utratí kupec z bývalých sovětských republik v průměru skoro třikrát tolik než kupci ze Spojených států nebo Číny, a čtyřikrát tolik než místní zájemci.¹⁴ Mimořádná soukromá sídla a významné budovy na Manhattanu, londýnském Mayfair, Knightsbridge a na jihu Francie přecházejí jedna po druhé do rukou uzbeckých „měděných“ magnátů, pracháčů, kteří zbohatli na obchodu s potašem na Urale nebo ropných byznysmenů z Kazachstánu, kteří platí horentní sumy v dolarech – zpravidla v hotovosti. Někteří rozhazují peníze za světoznámé fotbalisty, jako např. na Samuela Eto'a, kterého koupil oligarcha od Kaspického moře, aby hrál za Anži Machačkala, dagestánský fotbalový klub; Eto'o byl v jedné chvíli nejlépe placený fotbalista na světě. Jiní nelitují peněz, aby posilovali prestiž své země; např. Baku hostilo mistrovství světa ve fotbale žen do 17 let, v jehož úvodním ceremoniálu vystoupila Jennifer Lopezová. O dva roky dříve při stejné události, konané v Trinidadu a Tobago, několik set diváků přihlíželo desetiminutovému vystoupení malé taneční skupiny.¹⁵

Nové vazby vznikají podél asijské páteře, spojující tento důležitý region se severem, jihem, východem i západem mnoha různými cestami, způsoby a formami právě tak, jak to dělaly po tisíciletí. Doplnují je nové druhy tepen,

jako severní distribuční síť, série tranzitních koridorů pro dodávky zboží nevojenského charakteru Spojeným státům a koaličním silám v Afghánistánu přes Rusko, Uzbekistán, Kazachstán, Kyrgyzstán a Tádžikistán, přičemž v několika případech je přitom využívána infrastruktura, vybudovaná Sovětským svazem v osmdesátých letech během okupace Afghánistánu.¹⁶

Rovněž je nutno připomenout ropovody a plynovody, které přivádějí energii konzumentům v Evropě, Indii, Číně a jinde, kteří jsou ochotni a schopni za ni zaplatit. Dálková potrubí křížují region všemi směry – vedou k přístavu Ceyhan v jihovýchodním Turecku nebo se rozbíhají Asií, aby uspokojily poptávku silicí čínské ekonomiky po fosilních palivech. Také vznikají nové trhy, které se propojují; úzká spolupráce je typická pro Afghánistán, Pákistán a Indii, které mají společný zájem o přístup k vydatnějším a levnějším zdrojům energie prostřednictvím potrubí, které bude mít kapacitu 30 miliard kubických metrů zemního plynu ročně. Jeho trasa, sledující silnici od plynových polí v Turkmenistánu přes Herát do Kandaháru, a dále do Květy a Multánu, by byla povědomá sogdijským obchodníkům z doby před 2000 lety, stejně jako obchodníkům s koňmi v 17. století. Ale poznali by ji i britští stavitelé železnic, strategové viktoriánské éry, jakož i básníci, putující za výdělkem na dvůr Ghaznovců.

Existující a navrhované potrubní cesty spojují Evropu s ropnými a plynovými zásobárnami ve středu světa, přičemž se nastoluje otázka ekonomického a strategického významu nejenom vývozních, ale i tranzitních států. Jak ukázalo již Rusko, dodávky energie mohou být použity jako zbraň, buď pomocí skokového zvýšení cen, nebo jednoduše jejich odvedením mimo Ukrajinu. Jelikož mnoho zemí v Evropě je silně závislých na ruském plynu a mnoho dalších na společnostech, v nichž drží Kremlem podporovaný Gazprom strategický nebo dokonce kontrolní balík akcií, energie, suroviny, ropovody a plynovody se patrně stanou ekonomickou, diplomatickou a politickou zbraní 21. století. Je možná zlověstným znamením, že prezident Putin se ve své doktorské disertaci zabýval strategickým plánováním a využitím ruských surovinových zdrojů, třebaže existují pochybnosti o původnosti jeho práce a dokonce i oprávněnosti doktorského titulu.¹⁷

Na východě přivádí potrubí životní mízu do Číny, která nakupuje plyn na bázi třicetiletého kontraktu v úhrnné hodnotě přes 400 miliard dolarů. Tato gigantická suma, částečně zaplacená dopředu, zajišťuje Pekingu energetickou bezpečnost, po níž touží, přičemž více než ospravedlňuje náklady na nový plynovod ve výši 22 miliard dolarů. Mimoto dává Moskvě volnost a dodatečnou důvěru pro jednání se svými sousedy a soupeři. Nepřekvapuje,

že Čína byla jediným členem Rady bezpečnosti OSN, který nekritizoval Rusko za jeho počínání během ukrajinské krize v roce 2014; chladná realita vzájemně výhodného obchodu váží daleko více než politická hra s ohněm, kterou praktikuje Západ.

Transportních tras, ropovodů a plynovodů v posledních třech desetiletích dramaticky přibýlo. Díky velkým investicím do transkontinentálních železnic se již otevřela cesta pro nákladní soupravy po více než 11 000 km dlouhé mezinárodní železnici Jü-si-nou, jež vede z Číny do velkého distribučního střediska poblíž německého Duisburgu, které v roce 2014 navštívil prezident Si Ťin-pching. Tři čtvrtě kilometru dlouhé vlaky začaly převážet miliony kusů laptopů, bot, oděvů a dalšího nekazícího se zboží jedním směrem a elektroniku, části automobilů a lékařská zařízení druhým směrem. Šestnáct dní trvající cesta je podstatně rychlejší než námořní trasa z čínských přístavů na pobřeží Tichého oceánu.

S ohledem na již oznámených 43 miliard investic do zlepšení železničního spojení někteří experti předpovídají, že počet vlakem ročně přepravených kontejnerů stoupne ze 7500 v roce 2012 na 7,5 milionu v roce 2020.¹⁸ A to je pouze začátek. Již existují plány na vybudování železnic Íránem, Tureckem, Balkánem a Sibiří do Moskvy, Berlína a Paříže, přičemž nové tratě spojí Peking s Pákistánem a Kazachstán s Indií. Mluví se dokonce o 320 kilometru dlouhém tunelu pod Beringovou úžinou, který by umožnil čínským vlakům projíždět Aljaškou a Kanadou do vnitrozemí Spojených států.¹⁹

Čína buduje silnice a železnice promyšleně a systematicky, aby propojila naleziště surovin a energetických zdrojů s městy, přístavy a oceány. Snad ani jeden měsíc neuplyne bez oznámení další obří investice s cílem vylepšit stávající spojení nebo vybudovat zcela novou infrastrukturu, jež umožní prudký růst objemu a rychlosti přepravovaného zboží. Činí tak ve spolupráci se zeměmi, jejichž status byl zvýšen z „věrných přátel“ na vztah, který přetrvává „za jakéhokoli počasí“.²⁰

Tyto změny již přispěly k novému vzestupu západních čínských provincií. S přihlédnutím ke skutečnosti, že práce ve vnitrozemí je levnější než na pobřeží, mnohé firmy se začaly přesouvat k městům blíže k Džungarské bráně – starobylému vstupu do západní Číny, kudy nyní projíždějí moderní vlaky. Hewlett Packard přesunul výrobu ze Šanghaje do Čchung-čchingu na jihozápadě, kde nyní vyrábí ročně dvacet milionů laptopů a patnáct milionů tiskáren, přičemž přepravuje miliony výrobků vlakem na západní trhy. Další firmy, jako např. Ford Motor Company, následovaly jeho příkladu. Foxconn, přední producent IT techniky a klíčový dodavatel pro Apple, se ze svých někdejších továren v Šen-čen přesunul do Čcheng-tu.²¹

Nejde ale jen o železnice a pozemní infrastrukturu, ale také o rozvoj leteckého spojení. Pro cestu z Číny do kazachstánské Almaty mohou dnes podnikatelé a turisté využít pět spojů denně. Baku v Ázerbájdžánu posílá třicet pět leteckých nákladů týdně oběma směry do Istanbulu a ještě mnohem více do měst v Rusku. Harmonogram odletů a příletů letišť v Ašchabadu, Teheránu, Astaně a Taškentu prozrazuje veliký a rostoucí dopravní ruch mezi městy v této oblasti. Ale také naznačuje, jak slabý je kontakt s Evropou, odkud se letá velmi zřídka, zvláště ve srovnání s lety z Perského zálivu, Indie a Číny.

V regionu, který kdysi zrodil nejskvělejší světové učence, vznikají nyní nová intelektuální centra. Po celém Perském zálivu se rodí univerzitní campusy, dotované místními vládci a magnáty a řízené západními univerzitami jako je Yale, Columbia a další. Pak jsou tu Konfuciový ústav, nezisková kulturní centra podporující čínský jazyk a kulturu, které byly zřízeny v každé zemi mezi Čínou a Středomořím na znamení velkorysosti a dobré vůle Pekingem.

Vznikají také nová umělecká centra, od mimořádného národního muzea Kataru až po Guggenheimovo muzeum v Abú Zabí a Muzeum moderního umění v Baku. A pak jsou tu impozantní nové budovy jako národní knihovna v Taškentu nebo katedrála Sameba v Tbilisi, jejíž stavbu zaplatil gruzínský miliardář Bidzina Ivanšvili, který v roce 2006 koupil v aukci Picassův portrét Dory Maar za 95 milionů dolarů. Toto je oblast, která prochází stadiem obrody a návratu ke staré slávě.

Západní módní domy jako Prada, Burberry a Louis Vuitton stavějí mohutné nové sklady a zaznamenávají ohromné prodeje v Perském zálivu, Rusku, Číně a na Dálném východě, přičemž je ironií, že jemné látky a hedvábi kupují oblasti, které je původně vyráběly.²² Oblečení bylo vždy známkou sociální diference, čemuž rozuměli náčelníci Sin-ťiangy před 2000 lety i muži a ženy evropské renesance před 500 lety. Dnešní neukojitelná touha po nejexkluzivnějších značkách má tedy na co navazovat. Je zároveň zřejmým indikátorem nástupu nových elit v zemích s rostoucím bohatstvím a významem.

Těm, kteří mají exotičtější a zhoubnější tužby, je určena zakódovaná webová stránka, kde se obchoduje anonymně se zbraněmi, drogami a dalším zbožím. Jmenuje se Hedvábná stezka, což má záměrně připomínat komunikační a obchodní síť minulosti. Zatímco úřady, jejichž úkolem je dbát o dodržování zákona, jsou vtahovány do dennodenních her na kočku a myš s firmami produkujícími nové technologie, a tím tedy do boje o kontrolu budoucnosti, zápas o minulost se také začíná stávat důležitou součástí nové éry, ke které směřujeme.

Nejde jen o to, že historie bude znovu zkoumána a nově hodnocena, i když se to bude dít na nově vzniklých univerzitách a campusech. Ale podél

hedvábných cest je minulost velmi živou záležitostí. Boj o duši islámu, mezi soupeřícími sektami, vúdci a doktrínami, je stejně intenzivní jako v prvním století po smrti proroka Muhammada, přičemž mnoho záleží na interpretaci minulosti. Ukázalo se, že vztah mezi Ruskem a jeho sousedy na jedné, a západním světem na druhé straně je plný napětí a nejistot. Stará nepřátelství a rivalita mohou být oživeny (anebo utlumeny) pečlivě vybranými příklady z historie – často vyřešenými, ale někdy také odloženými. Pro budoucnost je velmi důležité si uvědomit, jaký užitek přinášela stará spojení v minulosti; to je jeden z důvodů, proč Čína tak mohutně investuje, aby se napojila na hedvábné cesty vedoucí na západ, přičemž klade důraz na společné dědictví obchodní a intelektuální výměny.

Čína stála v popředí úsilí o telekomunikační revoluci v regionu. Naléhala na vybudování pevných kabelových linek spolu s datovými vysílači, které umožní uskutečnit jeden z nejrychlejších přenosů dat na světě. Mnohá z těchto spojení vybudovaly firmy Huawei a ZTE, mající těsné vazby na Čínskou lidovou osvobozenou armádu. Výhodné půjčky poskytla čínská rozvojová banka anebo přišly v podobě mezivládní pomoci, což vedlo k výstavbě nejmodernějších zařízení v Tádžikistánu, Kyrgyzstánu, Uzbekistánu a Turkmenistánu, tedy v zemích, s nimiž chce Čína vybudovat dlouhodobé vztahy v zájmu regionální stability a především s ohledem na jejich surovinové bohatství. Obavy z vlivu těchto telekomunikačních společností vedly americký Kongres k provedení příslušného šetření. Z něj vyplynulo, že Huawei a ZTE „nelze důvěřovat“, protože stojí příliš blízko čínskému „státnímu vlivu, takže představují bezpečnostní hrozbu pro Spojené státy“. To je dost paradoxní závěr s ohledem na následné odhalení, že americká Národní bezpečnostní agentura vypracovala tajný program s názvem Operace Shotgiant s cílem infiltrovat a narušit servery firmy Huawei.²³

Rostoucí západní obavy z Číny nepřekvapují, jelikož vzniká nová čínská síť, která obsáhne celý svět. Ještě v polovině 20. století bylo možné plout ze Southamptonu, Londýna nebo Liverpoolu na druhý konec světa, aniž cestovatelé opustili britské území. Vylodili se na Gibraltar a poté na Maltě před Port Saidem. Dále pluli do Adenu, Bombaje a Colomba, odpočinuli si na malajském poloostrově, aby konečně dosáhli Hongkongu. Dnes to jsou Číňané, kteří mohou udělat něco podobného. Čínské investice v Karibiku vzrostly v letech 2004–2009 více než čtyřnásobně. V celé pacifické oblasti vznikají za pomoci výhodných čínských půjček a přímých investic silnice, sportovní stadiony a skvělé vládní budovy. Také v Africe Čína výrazně zintenzivnila své aktivity budováním série opěrných bodů, což jí má pomoci dostat se do popředí ve Velké hře. Její součástí je soutěžení o energie, nerostné

suroviny, dodávky potravin a politický vliv v době, kdy environmentální změna bude mít pravděpodobně dopad na každého.

Západ se ocitl na křižovatce, ne-li na konci svého věku. V úvodu politického přehledu, připraveného v roce 2012 ministerstvem obrany, vyslovil prezident Obama větu, v níž vyjádřil naprosto jasně, jak se mu jeví budoucnost z dlouhodobého hlediska: „Náš národ se nachází v okamžiku přechodu.“ Svět se nám mění před očima, pokračoval, což „vyžaduje od našeho vedení, [aby] Spojené státy zůstaly největší silou svobody a bezpečnosti, jakou kdy svět poznal“.²⁴ Jak z celého tohoto přehledu vyplývá, neznamená to nic menšího než zcela novou orientaci Spojených států. „Nutně potřebujeme,“ vysvětloval, „přesunout svou pozornost k asijsko-pacifickému regionu.“ Třebaže pro příští desetiletí se plánují škrtky v obranném rozpočtu ve výši 500 miliard dolarů a další budou patrně následovat, prezident Obama si pospíšil zdůraznit, že „se nebudou týkat výdajů na tento kritický [asijsko-pacifický] region“.²⁵ Máme-li tuto zprávu přetlumočit bez přikrašlování, pak je nutno konstatovat: jestliže se Spojené státy celé jedno století zaměřovaly převážně na udržování zvláštního vztahu k západní Evropě, nyní nastal čas pohlédnout jiným směrem.

K těmto závěrům nezávisle dospěli na ministerstvu obrany v Londýně. Podle jeho analytiků prochází svět obdobím převratů a změn. Do roku 2040 „potrvá éra přerodu“, poznamenávají se zdrženlivostí tak typickou pro britskou státní službu. Mezi výzvami, jimž budeme v příštích desetiletích čelit, je „realita klimatické změny, rychlého populačního růstu, nedostatku zdrojů, obrody ideologií a mocenského posunu ze západu na východ“.²⁶

S tím, jak srdce světa dostává novou tvář, vznikají také v tomto stěžejním regionu nadnárodní instituce a organizace. Šanghajska organizace pro spolupráci (ŠOS) měla původně usnadňovat politickou, hospodářskou a vojenskou spolupráci mezi Ruskem, Kazachstánem, Kyrgyzstánem, Tádžikistánem a Čínou. Postupně však její vliv sílí, takže se stává potenciální alternativou k Evropské unii. Třebaže podle některých pozorovatelů, upozorňujících na neochotu členských zemí respektovat úmluvy OSN o mučení a na jejich naprostý nedostatek ochrany menšin, se jedná o „nástroj k porušování lidských práv“, jiní v ŠOS spatřují budoucnost. Pozorovatelský status ŠOS mezitím získaly Bělorusko a Srí Lanka.²⁷ Plného členství se dožaduje Turecko, které tím potvrzuje svou politickou reorientaci. Země se odvrací od vlekoucí se a frustrující snahy stát se členem Evropské unie, oznámil turecký prezident v televizním rozhovoru v roce 2013, a obrací se k východu. ŠOS je podle jeho soudu „lepší a mocnější, navíc máme společné hodnoty“.²⁸

Tyto poznámky by možná neměly být brány doslovně. Země a národy v této části světa mají dlouhou tradici vzájemného klamání a rozehrávání

konkurenčních zájmů ve svůj vlastní prospěch. Není však náhodné, že s tím, jak se úvahy stáčí k formování nového světového řádu, ve Washingtonu, Pekingu a Moskvě docházejí k týmž závěrům. Jak řekl americký ministr zahraničních věcí v roce 2011, nastal čas „zabývat se novou hedvábnou cestou“, která napomůže celému regionu k rozkvětu.²⁹

Tímto námětem se zaobíral také čínský prezident Si Ťin-pching. Jak prohlásil v Astaně během velké cesty Střední Asii na podzim 2013, národy, které žijí v této oblasti, spojující východ a západ, dokázaly přes 2000 let koexistovat, spolupracovat a prosperovat navzdory „rasovým, náboženským a kulturním odlišnostem“. Je „zahraničně politickou prioritou Číny“, pokračoval, „rozvíjet přátelské vztahy spolupráce se středoasijskými zeměmi“. Přišel čas zintenzivnit hospodářské vazby, zlepšit komunikaci, podněcovat obchod a podporovat peněžní oběh, tj. vybudovat „ekonomický pás na hedvábné cestě“, jinými slovy, novou hedvábnou stezku.³⁰

Svět kolem nás se mění. Vstupujeme do období, kdy je ohrožena politická, ekonomická a vojenská převaha Západu, což vyvolává nejistotu. Klamná naděje „arabského jara“, slibující vlnu liberalismu a demokracie, ustoupila v celé oblasti netoleranci, utrpení a strachu. „Islámský stát v Sýrii a Iráku“ a jeho stoupenci se pokusili převzít kontrolu nad územím, ropou a myšlením svých obětí. Málokdo pochybuje, že přijdou další otřesy, v neposlední řadě kvůli dramatickému pádu ceny ropy. Hrozí, že nižší příjmy z ceny ropy budou mít negativní dopad na stabilitu států v Perském zálivu, na Arabském poloostrově a ve Střední Asii, které budou muset zápasit o rovnováhu svých rozpočtů a budou nuceny zavádět úsporná opatření poté, co si celé generace zvykly díky bohatým zásobám ropy a plynu žít na vysoké noze. Hospodářský úpadek a politická nestabilita kráčí v ruce a zřídka mají rychlé a snadné řešení.

Severně od Černého moře pohltilo Rusko Krym a zasahuje do dění na Ukrajině, čímž destabilizovalo vztahy s Washingtonem i Evropskou unií. V kontrastu s tím se Írán, dlouhou dobu pária mezinárodního společenství, nyní zřejmě vrací ke své tradiční roli stabilizační kotvy, z níž vychází mír a prosperita. A pak tu je samozřejmě Čína, zjevně vstupující do přechodové fáze, kde dech beroucí rychlost ekonomického růstu posledních dvou desetiletí přechází v trajektorii, označovanou jako „nová normalita“ – stálý, ale nikoli dramatický růst. Podoba 21. století bude záviset také na tom, jak bude Čína vycházet se svými bližšími i vzdálenějšími sousedy a jakou roli bude hrát na mezinárodní scéně.

Ohromné zdroje, ležící na Nové hedvábné stezce, ekonomické vizi, načrtnuté Sin Ťin-pchingem v roce 2013, zřetelně naznačují, že Čína se chystá

formovat budoucnost. Jinde však zřejmě povstávají traumata a obtíže, výzvy a problémy – znamení nového světa, který se rodí před našima očima. A tak přemýšlíme, odkud přijde příští hrozba, jak se nejlépe vypořádat s náboženským extremismem, jak jednat se státy, které nechtějí respektovat mezinárodní právo, a jak budovat vztahy s národy, kulturami a oblastmi, jejichž pochopení jsme věnovali málo času, pokud vůbec nějaký. Zatím se však podél asijské páteře tiše formují sítě a vazby. Nebo řečeno jinak a přesněji: jsou obnovovány. Hedvábné cesty jsou opět na vzestupu.